

AJANKOHTAISTA: USKO JA KERRONTA. ARKITODELLISUUDEN NARRATIIVINEN RAKENTUMINEN USKONLIIKKEESSÄ

Lectio praecursoria 17.3.2007 Turun yliopistossa

Tuija Hovi

Mitä tutkimme, kun tutkimme uskontoa? Uskontotieteen tavoitteen ja yhteiskunnallisen merkityksen haluan nähdä siten, että se opettaa näkemään useita eri puolia tilanteissa, joihin olisi usein helpompaa ottaa yksiulotteinen kanta. Se opettaa sijoittamaan yksittäiset ilmiöt laajempiin kokonaisuuksiin. Se on humanistinen tutkimusala, jonka avulla voi hankkia tietoa maailmasta, inhimillisestä toiminnasta ja käyttäytymisestä.

Lauri Honko määritteli uskontotieteen empiiriseksi tieteeksi, joka ei ota kantaa uskonnon arvo- ja totuuskyseen eikä lausu arvostelmia uskontojen keskinäisestä paremmuusjärjestelmästä. Se ei kerro Jumalasta vaan jumalaan ja jumaliin uskovista ihmisyhteisöistä. Uskontotieteen tarkoitus ei ole selittää pois tai mitätöidä uskonvan ihmisen väitteitä ja reaktioita. Päinvastoin, sen tarkoitus on mahdollisimman pitkälle ymmärtää uskonnollista ihmistä, mutta nimenomaan tieteellisten selitysmallien valossa. (Honko 1981, 11.)

Uskontotieteelliset selitysmallit ovat osoittautuneet sovelluskelpoisiksi myös monien muiden kuin suoranaisesti uskontoon liittyvien aiheiden tarkastelussa. Ja toisaalta ”uskontoa” voi löytyä yllättävistäkin yhteyksistä, kun asiaa sillä silmällä katsoo. Viime kädessä uskonto on määrittelykysymys. Se on omaan kulttuuriimme kuuluva käsite, jolle ei kaikista muista kulttuureista löydy vastinetta ollenkaan. Siitä huolimatta useimmiten inhimillistä olemassaoloa halutaan perustella ja merkityksellistää käsityksillä toisesta todellisuudesta tai käsityksillä ulkopuolisista voimista, jotka ihmistä ohjaavat.

Uskontotiede on muuttuva tieteenala, joka pitää sisällään monia erilaisia tutkimustapoja ja näkökulmia. Niiden sovellusarvo on menetelmien kehittämisessä ja tutkimusperinteiden uudelleen arvioinnissa suhteessa erilaisiin aineistoihin. Käsitys uskonnon paikantumisesta on tuore kysymys täkäläisessä uskontotieteessä. Uusimmat tutkimukset ovat haastaneet pohtimaan laajemmin inhimillistä ajattelua ja toimintaa

uskonnon *kaltaisten* orientaatiojärjestelmien kautta. (Ks. Fingerroos ym. 2004.) Myös raja uskonnollisen ja ei-uskonnollisen välillä voi monissa tapauksissa näyttäytyä varsin liikkuvana.

Oma tutkimukseni *Usko ja kerronta* poikkeaa viimeaikaisesta trendistä turkulaisessa uskontotieteessä sikäli, että olen tutkinut nimenomaan uskontoa – uskontoa, joka määrittelee ihmisen suhdetta yliluonnolliseen. Uskontotieteilijänä olen tarkastellut uskontoa *kulttuuri-ilmiönä*. Kulttuuri-ilmiöksi ymmärrettynä uskonto on samanaikaisesti sekä yksilöllistä kokemusta, tietoa ja käyttäytymistä että yhteisöllistä perinnettä ja sosiaalinen instituutio.

Tässä mielessä uskonto avautuu antropologiseksi tutkimuskentäksi. Oma työni edustaa kahdessakin mielessä lähiantropologiaa. Ensinnäkin toteutin työni fyysisesti lähellä: Turussa, omassa elinympäristössäni. Toiseksi tutkimusaiheeni sijoittuu protestanttisen kristinuskon piiriin. Toteutin työni siis myös kulttuurisesti lähellä.

Uskonnollisuus muuttuvana ja uudelleen tulkittavana prosessina muovautuu jokapäiväisen elämän tasolla monin tavoin. Suurin osa uskonnollisestakin elämästä on arkea. Se on muuta kuin kollektiivista ja näkyvää uskonnon harjoittamista. Uskon aktiivinen ylläpito arjessa on siitä syystä olennainen kysymys uskonnollisuuden tutkimuksessa. Tämä siitäkkin huolimatta, että kääntymys ja ihmistä voimakkaasti muuttavat elämykset ovat olleet pääasiallisia tutkimuskohteita uskonnollisen kokemisen alueella.

Uskonnollisuus rakentuu hyvin pitkälle jatkuvassa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Olen halunnut tutkia ja tulkita sitä jatkuvan muutoksen ja samanaikaisesti pysyvyyden näkökulmasta. Tässä suhteessa tilannekohtaisuus ja opittu perinne ovat ne puitteet, joiden varaan olen kysymykseni asettanut.

Perinteentutkijat Tarja Kupiainen ja Sinikka Vakimo toteavat *Välimatkoilla*-artikkelikokoelman johdannossa, että nykyaikainen kulttuurintutkimus korostaa tutkimuskohteensa muuttuvaa ja usein myös yhteisöllisesti rakentuvaa luonnetta. Kulttuurin ja perinteen dynamiikka, ajankulku ja elämäkulku sekä kulttuuristen ja yhteiskunnallisten rakenteiden jatkuva muutos ovat haasteita, joihin tutkijat joutuvat vastaamaan. Kuinka lähestyä alati vaihtuvaa todellisuutta, ja miten lukita se staattiseksi tutkimustekstiksi? Kulttuuria tarkkaileva etnografi pyrkii tavoittamaan jotain olennaista ympäröivästä maailmasta ja sen ilmiöistä kirjaten ja tulkiten tuokiokuvia ohivirtaavasta elämästä. Samalla hän ottaa kantaa keskusteluihin kulttuurista ja sen tutkimuksesta, määritelmiin taipumattomista merkitysmaailmoista ja ihmisten välisen kommunikaation ja perinteen piirteistä. (Kupiainen & Vakimo 2006, 7.)

Uskonnollista *kokemista* tutkivana työni sijoittuu myös psykologian maastoon. Uskontopsykologia on Euroopassa laaja ja moniulotteinen tieteenala, joka sijoittuu sekä teologian että psykologian reviiereille. Suomalaiset psykologit eivät ole jostain syystä tarttuneet uskonnontutkimukseen, vaikka muualla uskonnollisuus onkin tärkeä teema psykologian tutkimuksessa. Siinä olisi kuitenkin empiiristä kenttää monelle, koska uskonnon piiriin kuuluvat sellaiset ilmiöt kuin suggestio, manipulaatio, suostuttelu, vallankäyttö, toimijuus, aggressio, emootio, kognitio, elämänhallinta ja kaiken muun inhimillisen käyttäytymisen osa-alueet hyvin läheisesti.

Oma uskonnontutkimukseni sijoittuu sosiaalipsykologisesti painottuneen ja laadullista metodologiaa hyödyntävän tutkimuksen piiriin. Siinä korostuu sosiaalisen ja kulttuurisen kontekstin merkitys. Sosiaalipsykologisesti ottaen kokemus määritellään tavaksi tulkita havainto joksikin sekä tiedollisten että tilannekohtaisten tekijöiden varassa.

Omassa tarkastelutavassani läpäisevänä teemana kulkee myös uskonnollisen kokemuksen kerronnallisuus eli narratiivisuus. Kokemisen ja kerronnan yhteinen problematiikka on rakentanut tutkimukseni sikäli tieteidenväliseksi, että se yhdistää uskontopsykologiseen tutkimusongelmaan folkloristisen kerronnantutkimuksen perinnenäkökulman. Olen tarkastellut kokemukserontaa performatiivisena puheena, siis puheena, jolla muutetaan asiointiloja.

Tässä tutkimuksessa analysoidut parantumis- ja johdatuskertomukset ovat uskonliikkeen piirissä esimerkkejä arjessa tapahtuvasta yliluonnollisen kokemisesta. Ne ovat kuvauksia tilanteista, joissa tapahtumien on koettu ohjautuvan ihmisen ulkopuolelta käsin. Nämä uskovien kokemukset liittävät hänet yhteisölliseen todellisuuteen. Kerronta on se taso, jolla arjen usko jäsentyy jaettavaksi toisten uskovien kanssa sekä ulkopuoliselle selitettäväksi. Kerronnan tasolla yksilö voi myös rakentaa omaa uskoa ja muokata sitä oppimansa erityiskielen keinoin. Tällä tavoin todellisuutta muokkaava kerronta toimii uskon performatiivina.

Tutkimuksen asetelmat saattavat vaikuttaa tutkittavien näkökulmasta joskus oudoilta ja yhteensopimattomilta oman opitun tradition kanssa. Tieteen kieli on toinen kuin uskonon kieli. Uskontotieteilijä Ilkka Pyysiäinen on tiivistänyt mielestäni ytimekkäästi Hongon 1970-luvulla määrittelemän tieteenalan tehtävän, jota olen halunnut myös omalla työlläni toteuttaa.

Voin rajata pyrkimykseni Pyysiäisen sanoin seuraavasti: ”Selittävien teorioiden ei ole tarkoitus korvata tutkittavien omia tulkintoja, sillä tutkijan selitykset ja tulkinat on tarkoitettu panokseksi tieteelliseen keskusteluun, ei uskontoon.” (Pyysiäinen 2005, 344.)

KIRJALLISUUS:

FINGERROOS, OUTI & OPAS, MINNA & TAIRA, TEEMU 2004: Uskonnon paikka. – Fingerroos, Outi & Opas, Minna & Taira, Teemu (toim.), *Uskonnon paikka. Kirjoituksia uskonnoista ja uskontoteorioiden rajoista*. Tietolipas 205. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

HONKO, LAURI 1981: *Uskontotieteen näkökulmia*. Taskutieto 85. Porvoo: WSOY. [1972]

KUPIAINEN, TARJA & VAKIMO, SINIKKA 2006: Kulttuurintutkimuksen välimatkoilla. – Kupiainen, Tarja & Vakimo, Sinikka (toim.), *Välimatkoilla. Kirjoituksia etnisyydestä, kulttuurista ja sukupuolesta*. Kultaneito VII. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

USKO JA KERRONTA

PYYSIÄINEN, ILKKA 2005: Kognitiivisen uskontotieteen haaste. – Meurman-Solin, Anneli & Pyysiäinen, Ilkka (toim.), *Ihmistieteet tänään*. Helsinki: Gaudeamus.

Hovi, Tuija 2007: Usko ja kerronta. Arkitodellisuuden narratiivinen rakentuminen uskonliikkeessä. Turun yliopiston julkaisuja – Annales universitatis turkuensis C 254. Turku: Turun yliopisto.

FT Tuija Hovi on turkulainen uskontotieteilijä, joka aloittaa kesällä 2007 työn Kirkon tutkimuskeskuksen projektitutkijana.